

SZÁNTÓ BÍBORKA

Babeş–Bolyai Tudományegyetem Neveléstudományok Kar, Kézdivásárhely

HELYESÍRÁS-TANÍTÁS A ROMÁNIAI II. OSZTÁLYOS ANYANYELVI TANTERV ÉS TANKÖNYV TÜKRÉBEN

1. Bevezetés

A jelen tanulmány célja a helyesírással kapcsolatos tantervi követelmények vizsgálata a romániai II. osztályos új anyanyelvi tantervben,¹ illetve a tanterv alapján készült *Magyar anyanyelvi kommunikáció* című tankönyv fenti követelményekhez kapcsolódó feladatainak az elemzése. A tanulmány szerkezeti felépítése a következő: először röviden ismerteti a tankönyv mögött álló tanterv helyesírásra vonatkozó elemeit, majd a második rész, a tankönyv I. kötete helyesírási készséget fejlesztő feladatainak az elemzését nyújtja.

2. Helyesírással kapcsolatos követelmények és tartalmak a II. osztályos tantervben

Romániában a 2011/1-es számú új oktatási törvény² több változást hozott az általános iskola alsó (elemi) tagozatára vonatkozóan is. Legfontosabb ezek közül az iskolaszervezetre vonatkozó módosulás, amelynek értelmében a 6-7 éves gyermekek iskolakezdésre való felkészítése a – a korábbiakkal ellentétben – nem az óvodának a feladata, hanem az iskoláé. „A változás törvényi háttere, hogy a kötelező intézményes oktatás nemzetközi szinten egyre inkább bővül, azaz az iskolában eltöltött idő és a tankötelezettség egyre hosszabb. Mivel az óvodai nevelés Romániában nem tartozik a tankötelezettség alá, ezért az iskola-előkészítő csoport sem” (Birta-Székely 2012: 10). A 2012/2013-as tanévtől kezdődően tehát Romániában az előkészítő osztály a kötelező oktatás része lett.

Az iskolaszervezet módosulása maga után vonta az oktatásszabályozó dokumentumok megváltozását is, mivel az elemi tagozatos oktatás során fejlesztendő kompetenciákat immár nem négy-, hanem ötéves időintervallumra kellett lebontani. Az iskolaszervezet megváltoztatása egy általánosabb, szemléletbeli váltás része volt: Románia Európai Unióhoz való csatlakozása – 2007. január 1-jén – szemléletmódbeli változást eredményezett az oktatás terén is. A kompetenciaalapú oktatás bevezetése szükségessé tette

1 Tanterv az anyanyelv kompetenciaalapú oktatásához. Magyar anyanyelvi kommunikáció az előkészítő osztálytól a II. osztályig. Bukarest, 3418/19. 03. 2013.

2 Legea nr. 1/2011 din 5/01/2011 (Monitorul Oficial, nr. 18, 10. 01. 2011)

az érvényben lévő tantervek és az iskolai programok átgondolását, valamint az új szemléletmódnak megfelelő tankönyvek létrehozását.

Az előkészítő osztályos tanterv az I. és a II. osztály tantervével együtt készült el és jelent meg. A romániai alaptanterv ugyanis az életkori sajátosságokhoz jobban igazodó fejlesztési, ún. pedagógiai szakaszokat határoz meg, amelyek főként a különböző képzési szakaszok közötti korábbi szakadék áthidalását célozzák meg. A pedagógiai szakaszok tükrében az előkészítő, valamint az I. és a II. osztály az alapképességek kialakításának a szakaszához tartozik, a III. és IV. osztály az V–VI. osztállyal együtt a fejlesztés szakaszát képezik (Fóris-Ferenczi 2008: 39–41). Ezzel magyarázható, hogy az alapozó szakaszt képező osztályok tanterve szorosan egymásra épülve, együtt készült el. A tanterv szerkesztésében is érzékelteti a bevallottan **koncentrikusságot** érvényesítő alapelvet. Az egész tantervre vonatkozóan így fogalmaz erről a bevezető: „Koncentrikusságra törekszik. Az előkészítő osztály tantervi követelményeit ismétli bővebben, magasabb fogalmi szinten. Felsorolja – nagyobb sugarú körben érinti – a korábban már alapszinten kialakított sajátos fejlesztendő kompetenciákat”, a II. osztályra vonatkozóan pedig a következőképpen: „A második osztályos tanterv az első osztály tantervi követelményeit ismétli bővebben, magasabb fogalmi szinten.” A tantervet részleteiben megvizsgálva elmondható: pontosabb lett volna a spirális tantervi műfajba való besorolás, hiszen az a törekvés figyelhető meg benne, hogy az új sajátos kompetenciák a már meglevőkre épüljenek, és a tartalmak területén is az egyes évfolyamokon rendszeresen, magasabb szinten, egyre gazdagabb és differenciáltabb módon ismétlődjenek ugyanazok a struktúrák (alapelvek, kulcsfogalmak, fókuszok, összefüggések stb.) azzal a céllal, hogy azokat új, az egyes életkoroknak megfelelő szempontból, egyre több alkalmazási tapasztalattal és egyre több problémát felvetve lehessen megvizsgálni (Bruner 1968; Knausz 2014).

Az anyanyelv tantervének bevezetője, általános ismertetője elsősorban a curriculum szerkezetét mutatja be, ugyanakkor utal megalkotásának alapelveire és újszerűségére. A dokumentum felépítése megegyezik a többi romániai elemi tagozatos tanterv szerkezetével: az általános ismertetőt – amit az egyes tantervek különbözőképpen neveznek meg, de szándékukat és tartalmukat tekintve hasonlóak – az alapkompentenciák felsorolása követi, ezután pedig a fejlesztendő sajátos kompetenciák és tanulási tevékenységek, valamint a tanulási tartalmak és a módszertani javaslatok következnek. A tanterv minden részletre kiterjedő, világos megértetése céljából érdemes lett volna kitérni a kompetencia, az alapkompentencia és a sajátos kompetencia fogalmainak a definiálására, valamint annak az egyértelműsítésére és kiemelésére is, hogy a tanulási tartalmak nem elsősorban bizonyos szerzők és művek, illetve nyelvtani fogalmak felsorolását jelentik, hanem az alapkompentenciákat alkotó képességek, készségek, ismeretek és attitűdök együttesét: a hallott és olvasott szöveg értését, a szóbeli és írásbeli szövegalkotást, valamint a helyes és kreatív nyelvhasználatra törekvést, ezen belül a szóbeli és írásbeli kommunikáció különböző formáit, szövegtípusait, műfajait, építőelemeit, a helyes beszédet és írást stb.

A tantervi *sajátos kompetencia* fogalma nem a Nagy József-i *speciális kompetencia* értelemben jelenik meg. Nagy József a három általános – a személyes, a szociális, a kognitív és kommunikációs – kompetencia mellett megkülönbözteti a speciális kompetenciá(ka)t (szakma, hivatás, foglalkozás, hobbi stb.), amelyek az előbbiekre alapozva differenciálódnak (Nagy 2002: 13, 35). A tantervi sajátos kompetencia sokkal inkább a következőre vonatkozik: egy kompetencia – esetünkben a kommunikációs kompetencia – valamely képesség- és készségrendszerének, pl. az olvasás pszichikus rendszerének egy komponensét, készségelemét vagy elemeit (pl. 3.2. *Szavak és mondatok olvasása*) jelöli.

A tanterv törzse az elemi tagozat minden évfolyamán fejlesztendő következő alapkompenciákat határozza meg II. osztályban is: a szóbeli közlés megértése (beszédészlelés), szóbeli kifejezőképesség (beszédprodukció), az írott szöveg megértése és írásbeli kifejezőképesség. Véleményem szerint az első alapkompétencia megfogalmazásában a *beszédészlelés* szó zárójeles hozzátoldása félrevezető; ez a képesség ugyanis csak egyik oldala a szóbeli közlés megértésének, az a készség, amelyik lehetővé teszi, hogy a gyermek beszédhangokat, hangkapcsolatokat, hosszabb hangsorokat felismerjen. A szóbeli közlés megértésének másik oldala a beszédmegértés: az elhangzó beszéd (szavak, szókapcsolatok, mondatok és legmagasabb szinten a szövegek) jelentésének, tartalmának a megértése (Gósy 2005).

A továbbiakban a tantervben az egyes alapkompenciákat alkotó sajátos kompetenciák és az őket fejlesztő, lehetséges tanulási tevékenységek, majd a fejlesztési területekbe – szóbeli kommunikáció, olvasási készség, írásbeli kifejezőképesség fejlesztése – szerveződő tanulási tartalmak következnek. Meglátásom szerint mindhárom esetben érdemes lett volna megmaradni pusztán a képességterület megnevezése mellett: a szóbeli kommunikáció mintájára tehát az olvasás és az írásbeli szövegalkotás fejezte volna ki pontosabban és egységesen a fejlesztendő területeket. A *fejlesztése* szó odakapcsolásával ugyanis nem a tanulói képességterület, hanem a pedagógusi nézőpont kerül előtérbe.

A helyesírási készség fejlesztésével kapcsolatos követelmények vizsgálata szempontjából az *írásbeli kifejezőképesség* alapkompétenciából lebontott sajátos kompetenciákat és a hozzájuk tartozó tanulási tartalmakat szükséges megfigyelnünk.

A területhez kapcsolódó sajátos kompetenciák és tanulási tevékenységek a következők (1. táblázat).

Alapkompétencia	II. osztály
4. Az írásbeli kifejezőképesség	4.1. Az írás jelrendszerének készség szintű alkalmazása
	– a betűsor rögzítéséhez szükséges írásmozgásokat fejlesztő gyakorlatok
	– szótagokra bontás (szótagolás)
	– a szótő és a toldalékok megfigyeltetése a szavak helyesírása szempontjából

Alapkompetencia	II. osztály
4. Az írásbeli kifejezőképesség	<ul style="list-style-type: none"> – a kommunikációs helyzetnek megfelelő szóhasználat, a helyes mondatszerkesztés és a mondatfűzés (beszerkesztés) gyakorlása – tartalmilag összefüggő mondatok szerkesztése – szöveg mondatainak sorba állítása – címkék, rövid, egyszerű funkcionális üzenetek önálló szerkesztése a megszólítás, záróformula, hely és idő pontos megjelölésével – plakátok készítése adott téma, kép és szöveg alapján – képről, képsorról, diafilmről, videóról, CD-ről, DVD-ről bemutatott, megfigyeltetett tárgyakról, növényekről, állatokról, ismert személyekről mondatok, rövid szövegek írása
	4.2. Az írásmozgás készségszintre emelése <ul style="list-style-type: none"> – az írásmunka formai követelményeinek betartását célzó gyakorlatok: sorkihasználás, szóköz betartása, vonalhatárok követése, esztétikus elhelyezése a lapon – a verssorok lapon való elhelyezésének, másolásának, átírásának gyakorlása – a lendületes, ritmikus, balról jobbra irányuló írásmód gyakoroltatása – a tanulási igényeket kiszolgáló írástempót fejlesztő gyakorlatok – az írástechnika megszilárdítását szolgáló gyakorlatok – az írásfegyelem és írásfigyelem fejlesztését célzó feladatok
	4.3. Szavak, mondatok tollbamondás utáni leírása <ul style="list-style-type: none"> – a nyomtatott betűnek megfelelő írott betűk ismeretének és reprodukálásának gyakorlása – nyomtatott szövegből való másolás – válogató másolás, szavankénti másolás gyakorlása – a táblára írt szó vagy mondat szemlélése és hangoztatása, elemzése után az eltakart szavak, mondatok emlékezetből való írása – válogató tollbamondás – csak a kérdéses, előre megbeszélt dolgokat írják le – toldalékoló tollbamondás – a diktált szavakat ellátják előre megjelölt raggal, és ragos alakban írják le a szavakat. Pl. <i>-vall/-vel</i> raggal kell ellátni a szavakat

Alapkompetencia	II. osztály
4. Az írásbeli kifejezőképesség	<ul style="list-style-type: none"> – toldalékfosztó tollbamondás – a toldalékoló tollbamondás fordítottja – szóelemző tollbamondás – szótagoltató tollbamondás – a tanulók szótagolva írják le a diktált szöveget – kommentáló tollbamondás – a kijelölt tanuló írás közben a szabályokkal indokolja, hogy mit miért írt úgy, ahogy írt (Tehát ez a tudatosságot vonja be a gyakorlásba.)
	4.4. Szavak, mondatok, szöveg kalligrafikus írása <ul style="list-style-type: none"> – betűk, szavak, mondatok kalligrafikus írásának gyakoroltatása – forma, mérettartás – gazdaságos és esztétikus szövegrendezést célzó feladatok – esztétikus összkép kialakításának gyakorlása

1. táblázat: Az írásbeli kifejezőképesség (4) alapkompétenciából lebontott speciális kompetenciák és a hozzájuk tartozó tanulási tevékenységek a II. osztályos tanterv alapján

Amint az 1. táblázatban látható, *Az írás jelrendszerének készségszintű alkalmazása* sajátos kompetencia alá először besorolódik minden nyelvi szinthez kapcsolódó részképességet fejlesztő tevékenység: az írásmozgásokat fejlesztő gyakorlatoktól kezdve bizonyos helyesírási kérdéseken (szótő és toldalékok megfigyeltetése a szavak helyesírása szempontjából) és a mondatok megszerkesztettségén át az életkori sajátosságokhoz igazodó szövegalkotásig (pl. mondatok beszerkesztettsége, tárgyakról, növényekről, állatokról, ismert személyekről mondatok, rövid szövegek írása). Majd utána külön sajátos kompetenciaként kiemelődik innen a szavak, mondatok tollbamondás utáni leírása, ahol az első gyakorlatok nem is tollbamondással, hanem másolással kapcsolatosak. A probléma itt szerintem az, hogy egy tevékenységet (tollbamondás utáni leírás) helyez a tanterv a sajátos kompetenciák szintjére. Ennek oka az lehet, hogy – a tapasztalatszerzést és a szövegközpontúságot, valamint a funkcionalitást hangsúlyozandó – a tanterv nem akar explicit módon beszélni a nyelvtani ismeretek tudatosításáról és alkalmazásáról, a nyelvi elemzési készség fejlesztéséről, illetve a helyesírási készség fejlesztéséhez nélkülözhetetlen nyelvtani fogalmak és helyesírási szabályok tudatosításáról, valamint alkalmazásáról. Ehelyett például külön sajátos kompetenciaként határozza meg a *Szavak, mondatok, szövegek kalligrafikus írását*. A fejlesztési területtel kapcsolatban az a kérdés is feltehető: vajon nem lett volna-e hasznosabb a tanítók számára szétválasztani az írástechnika és a helyesírás fejlesztését célzó sajátos kompetenciát és gyakorlatokat (másolás, a tollbamondás különböző típusai, helyesírást alapozó gyakorlatok stb.) az önálló szövegalkotási képességet alapozó kompetenciától és feladatoktól (mondatalkotás, mondatok szűkítése-bővítése, mondatok kapcsolása, funkcionális üzenetek önálló alkotása stb.)?

A tanterv a 2. táblázatban olvasható tanulási tartalmakat határozza meg az *Írásbeli kifejezőképesség* általános kompetencia fejlesztési területébe integrált helyesírási készség fejlesztésére.

Alapkompetencia	Tanulási tartalmak
4. Írásbeli kifejezőképesség	<ul style="list-style-type: none"> – Cím, szerző, bekezdések, szóköz – Az ábécé kis- és nagybetűi, betűrend – Kijelentő, kérdő, felszólító mondatok, rövid szövegek – másolás, tollbamondás – Szótaghatárok – Helyesírási tudnivalók: <ul style="list-style-type: none"> • rövid és hosszú magánhangzók • egyjegyű, kétjegyű, háromjegyű, rövid és hosszú mássalhangzók • szó végi magánhangzók (-ó, -ő, -u, -ú, -ü, -ű) • <i>j-ly</i> • -ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től, -dt, -dj – Írásjelek: pont, vessző, kérdőjel, felkiáltójel, a párbeszéd jele

2. táblázat: A tanterv által meghatározott tanulási tartalmak a helyesírási készség fejlesztésére vonatkozóan

A tartalmak esetében nagyon szűkszavú a tanterv: nem kapcsolja össze például a szótagolás szabályszerűségeit az elválasztásával, nem beszél szótövekről és toldalékokról (csak konkrétan kiemel néhányat a toldalékok közül), sem szövegalkotásról (csak másolásról és tollbamondásról), s a helyesírási „tudnivalóktól” elválasztja az írásjelek alkalmazását.

3. Helyesírási feladatok a II. osztályos anyanyelvi tankönyvben

Az érvényben levő tantervi követelmények alapján egyetlen államilag engedélyezett és támogatott anyanyelvtankönyv íródott a II. osztályos magyar anyanyelvű tanulók számára – *Magyar anyanyelvi kommunikáció – II. osztály* –, amelynek a szerzői Kocsis Annamária, Kerekes Izabella, Füleki Katalin és Vollancs Szidónia.

A tankönyv egyes fejezeteiben azonos szimbólumok jelzik a helyesírási tudnivalókat (sárga háttérű szövegdobozok), a nyelvi és helyesírási tartalmakat pedig vékony piros keret jelzi.

A kétkötetes tankönyvet kalendarisztikus terv (tanmenet) nyitja, amely tartalmazza a tanulási egységek időbeli ütemezését, a tantervi sajátos kompetenciákat és a kimeneti követelményeket. A 3. táblázat a tankönyv I. kötetéből a helyesírási készség fejlesztésére vonatkozó sajátos kompetenciákat, a kimeneti követelményeket, valamint az ezekhez kapcsolódó feladatpéldákat tartalmazza.

Tanulási egység	Tantervi sajátos kompetenciák	Kimeneti követelmények/ A fejezet végén a tanuló legyen képes	Tankönyvi feladatok
1. Másodikos lettem	4.1. Az írás jelrend- szerének készségi szintű alkalmazása	A nyomtatott betűknek megfelelő írott betűk ismeretére és reprodukálá- sára, nyomtatott szöveg másolására.	3. 4. feladat (12.): pl. <i>Írd le betűrendben a követ- kező szavakat: ceruza, füzet, betű, vonal, ló</i> 2. feladat (12.): pl. <i>Figyeld meg, az alábbi szavak- ban mely hangok, betűk tudnak önálló szótagot alkotni! a-pa, fi-ú stb.</i> 4. feladat (13.): <i>Pótold a hiányzó betűket a Murok Matyi mondatban! Írd le a füzetbe!</i>
2. Mesél az ősz	1.1. Fonológiai jelenségek felismerése 2.1. Fonológiai jelen- ségek készségi szintű alkalmazása 4.2. Az írásmozgás kész- ségi szintre emelése	A rövid és a hosszú magánhangzók és mássalhangzók megkülönböztetésére; Szavak csoportosítására magánhang- zók időtartama szerint; Szabályokkal indokolni, hogy mit miért ír úgy, ahogy ír.	1., 2., 3., 4., 5., 6. feladatok (16.): pl. <i>Pótold az o, ó betűket a szavakban!</i> 1., 2., 3., 4., 5. feladatok (19–20.) pl. <i>Másold le a verset a füzetedbe! (18.)</i>

<p>3. Szeretsz-e iskolába járni?</p>	<p>1.1. Fonológiai jelenségek felismerése 2.1. Fonológiai jelenségek készségszintű alkalmazása</p>	<p>A jelentésváltozás megfigyelésére a rövid és a hosszú hangok szerepének figyelembevételével.</p>	<p>1., 2., 3., 4., 5., 6. feladatok (24.): pl. <i>Olvasd el a verset, és jegyezd meg a rövid u-ra végződő szavakat!</i> Tanuld meg a verset! 1., 2., 3., 4. feladatok (26.) pl. <i>Egészítsd ki az alábbi szavakat az ü, ú betűkkel!</i> 1., 2., 3., 4. feladatok (28.): pl. <i>Olvasd el az ellenétes szópárokat! Figyeld meg a színessel írt végződéseket: halkul-zendül, borul-derül, gyorsul-lassul.</i></p>
<p>4. Többet ésszel, mint erővel</p>	<p>1.1. Fonológiai jelenségek felismerése</p>	<p>A rövid és a hosszú magánhangzók és mássalhangzók megkülönböztetésére.</p>	<p>1., 2., 3., 4., 5., 6. feladatok (33–34.): pl. <i>Írd le a füzetedbe a mássalhangzókat jelölő betűket csoportosítva: egyjegyű betűvel jelölt mássalhangzók, kétjegyű betűvel jelölt mássalhangzók, háromjegyű betűvel jelölt mássalhangzók!</i> (33.) 1., 2., 3., 4. feladatok (36.): pl. <i>Keress minél több mássalhangzót jelölő betűt, amellyel az alábbi betűsorok értelmes szót alkotnak: _ír, _ér, _ár, _él, _oka.</i> 1., 2., 3., 4., 5., 6. feladatok (38.): pl. <i>Olvasd fel a szópárokat! Magyarázd meg a párba állított szavak jelentését: bal-hall, tol-toll, szál-száll, vet-vett, kel-kell, ál-áll.</i></p>

5. Minden felhőtt volt egyszer gyerek	1.1. Fonológiai jelenségek felismerése 2.1. Fonológiai jelen- ségek készségeztű alkalmazása 4.1. Az írás jelrend- szerének készségeztű alkalmazása	A rövid és a hosszú magánhangzók és mássalhangzók megkülönböztetésére. Az írásfigyelemre és írásfigyelemre.	1., 2., 3. feladatok (40–41.): pl. Figyeld meg az alábbi szavakban a kétjegyű betűvel jelölt mássalhangzókat! Mehyik a kakukktójás? Miért? anyu, rejtély, szényeg, rosszal- kodtam, csodálkozó, mécesem 1., 2., 3., 4. feladatok (43.): pl. Egészítsd ki a szavakat! ny-nny: néhd_, me_i, kö_es, kemé_, kéme_, fo_ad stb. 1., 2., 3., 4. feladatok (46.): pl. Egészítsd ki a szavakat a kétjegyű betűvel jelölt mássalhangzókkal!
6. Ünnepváró	1.1. Fonológiai jelenségek felismerése 2.2. Szintaktikai és szemantikai jelenségek felismerése a közlésben	Tőszók és toldalékos szavak megkülönböztetésére.	1., 2., 3. feladatok (50.): pl. Mivel tömte tele zsdákjait a Mikulás? Felelj először a piros, majd a kék zsdák szavaival! ³ Mit vettél észre?
7. Ünnepek ünnepe	4.1. Az írás jelrend- szerének készségeztű alkalmazása 4.3. Szavak, mondatok tollbamondás utáni leírása	A j hang kétféle jelölésére a leggyak- rabban használt szavakban. J-s és ly-os szavak írására tollbamon- dás után.	1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. feladatok (57–59.): pl. Keresd a kakukktójást! Mit vettél észre? jegy, jön, jelez, javít, jó, lyuk, január, játszik, jutalom, járkál, jelmez, joghurt

3 A piros zsákban magánhangzóra végződő szavak szerepelnek, a kék zsákban pedig mássalhangzóra végződők.

8. Naptár fordul, fagy csikordul	4.3. Szavak, mondatok tollbamondás utáni leírása	Elválasztani a szavakat a sor végén az elválasztás szabályai szerint.	1., 2., 3., 4. feladatok (62.): pl. <i>Hány szótagból állnak a fenti szavak? Mit vettél észre?</i> 1., 2., 3., 4. feladatok (65.): pl. <i>Figyeld meg a kékkel kiemelt szavakat a Tele a pince, tele a kamra című szövegből!</i> <i>Szerinted miért vannak elválasztva?</i> 1., 2. feladatok (69.): pl. <i>Figyeld meg, hogyan választotta el Zoli a sorok végén a szavakat! Ha kifizértek volna a sorban, hogyan írta volna le? Írd a füzetedbe ezeket a szavakat egybeírva!</i>
9. Télutó- télbontó	2.2. Szintaktikai és szemantikai jelenségek felismerése a közlésben 4.1. Az írás jelrend- szerének készségi szintű alkalmazása	Egybeírt, összetett szavak felismeré- sére, alkotására és elválasztására. Gazdaságos és esztétikus szöveg- rendezésre a szavak elválasztásának szabályai alapján.	1., 2., 3., 4., 5. feladatok (76.): pl. <i>Folytasd a szóláncot: madár + etető etető + szék szék + láb</i> 1., 2., 3., 4. feladatok (77.): pl. <i>Peti levelében vizsgáljd meg az elválasztott szavakat az elolvasott szabályok alapján! Vannak olyanok, amelyek elválasztása eléri az eddig tanul- taktól. Melyek azok?</i>

3. táblázat: A tanmenet és a tankönyvi feladatok összehangoltsága (1. kötet)

Az első tanulási egység helyesírási feladatai a betűrendbe sorolás szabályát gyakoroltatják a gyerekekkel (köznevekre és tulajdonnevekre vonatkozóan is), illetve a magánhangzók szótagalkotási képességét megfigyeltetve az elválasztás szabályainak elsajátítását készítik elő. A betűpótlási feladat a magán- és a mássalhangzók időtartamának helyes jelölését (is) szolgálja.

A második tanulási egységben az 1.1. és a 2.1. sajátos kompetenciák fejlesztése a szavak, szókapcsolatok helyes írásképeinek tanulására is vonatkozik: a kiejtés szerinti írásmód elvének a gyakorlatban történő alkalmazását segíti/segítené elő (bár a feladatok utasításában nem szerepel az, hogy a gyerekek olvassák el/ejtsék ki a rövid/hosszú magánhangzót/mássalhangzót tartalmazó szavakat). A fejezetben szereplő feladatok az *o-ó, ö-ő, i-í* magánhangzók helyesírására (a magánhangzók időtartamának a megkülönböztetésére) fektetik a hangsúlyt. Már itt fontos megjegyeznünk azt, hogy a helyesírási feladatok a helyesírási készséget elsősorban nem szabályok tanulása, hanem tapasztalatszerzés és gyakorlás révén alakítják. Helyesírási szabályok a hangok helyesírására vonatkozóan egyáltalán nem szerepelnek a tankönyvben. Megjegyzendő szabályok csak a szavak elválasztására vonatkoznak.

A tankönyvszerzők célja az, hogy a helyesírás ne szabályok, hanem analógiás sorok révén, sok gyakorlás eredményeként, tehát gondolkodási műveletekhez kapcsolódóan rögződjék, mint amiképpen a hangmintázatok és szórutinok is rögzülnek.

A helyesen írt szó végi *-ó, -ő* magánhangzó gyakori előfordulására (vagy más helyesírási jelenségekre) a tankönyvben a helyesírási tudnivalókat jelölő sárga háttérű szövegdobozok utalnak. Itt jegyzem meg azt, hogy a tankönyvet alkalmazó tanító – akkor, amikor a szavak írásképe rögzültnek, begyakorlottnak látja – megfogalmaztathatja a gyermekekkel a szabályt (pl. így: *Azokat a szavakat, amelyeknek a végén -ó van, általában hosszú ó-val írjuk.*). Így válik értelmezhetőbbé az a – tantervben és a kalendarisztikus tervben – megfogalmazott kimeneti követelmény, hogy a tanuló szabályokkal tudja indokolni, hogy mit miért ír úgy, ahogyan ír. (Mint ahogy a tankönyv is megfogalmazhatná, vagy a tanterv is tartalmazhatná explicit módon a helyesírási szabályszerűségek felismerésének és alkalmazásának a követelményét írásbeli feladatokban.)

A harmadik tanulási egységben szereplő helyesírási feladatok a szó végi *u, ú, ü, ű* betűk, valamint az *-ul, -ül* képző helyesírását gyakoroltatják analógiás sorok segítségével (1. ábra).

1. Olvasd el az ellentétes szó párokat! Figyeld meg a színessel írt végződéseket!

halkul – **zendül**

borul – **derül**

gyorsul – **lassul**

2. Figyeld meg az alábbi szavak helyesírását! Egészítsd ki a táblázatot! Segítenek a kérdések!

Mi?	fésű	hegedű	köszörű	bosszú	derű
Mivel?	fésűvel				
Mit?	fésűt				
Mit csinál?/ Mi történik?	fésül				
Mit csináltam?	fésültem				

3. Írj le minél több szót emlékezetből!

Egészítsd ki a mondatokat a minta alapján!

ború

borul

derű

derül

hegedű
*Szinte otthon felejtettem ma a **hegedűmet**, s akkor mivel is **hegedültem** volna?*

fésű
 Elhoztam a ....., hogy ..... a babámat.

köszörű
 János bácsi ..... eltörött, nincs amivel.....

1. ábra: A szó végi *ú, ü*, valamint az *-ul, -ül* gyakorlását szolgáló tankönyvi feladatok

E tanulási egység – *Szeretsz-e iskolába járni?* – kapcsán meg kell jegyeznünk azt, ami a teljes tankönyvre érvényes: helyesírási készségfejlesztő feladatait tekintve sokkal alaposabb és részletesebb, mint amennyire ezt a sajátos kompetenciák, valamint a kimeneti követelmények kapcsán a kalendarisztikus terv ígéri. A tanulási egység ugyanis – a kalendarisztikus terv értelmében – sajátos kompetenciaként nem emel be a tantervből egyetlen, a(z) (helyes)írási készség fejlesztésére vonatkozó kompetenciát sem, kimeneti követelményként is mindössze annyit fogalmaz meg, hogy „a gyermekek a tanulási egység végére legyenek képesek a jelentésváltozás megfigyelésére a rövid és a hosszú hangok szerepének figyelembevételével” (a meghatározott kompetencia szerint:

csupán szóban). A fejezetben – ezzel szemben – három nagy egységnyi feladat foglalkozik helyesírási kérdésekkel. Az első helyesírási tömb 6 feladata az *u, ú* magánhangzók helyesírását gyakoroltatja (ezen belül egy feladat foglalkozik ténylegesen azzal, amelyet a kimeneti követelmény fogalmaz meg: az *u, ú* magánhangzók jelentésmegkülönböztető szerepével³). A feladatok között van olyan, amely az *ú* hangot tartalmazó szavakat figyelteti meg, majd lemásoltatja őket, és arra szólítja fel a gyereket, hogy figyelje meg, mely szavak helyesírását tanulta meg a feladat során⁴ (általánosítás-elvonatkoztatás-szabályalkotás). Ebben a tömbben van olyan feladat is, amely a megfigyeltetett szósor emlékezetből történő leírását kéri a gyerekektől (alkalmazás). Szalay Borbála *Helyesírás versben* című költeményéhez tartozó utasítás értelmében a gyerekeknek meg kell tanulniuk a (kivételesen írt) rövid *u* magánhangzóra végződő szavakat. Egy feladat – amelyben a megadott *u, ú*-ra végződő szavak toldalékkal ellátott alakját kell beilleszteniük a gyerekeknek egy rövid szöveg mondataiba – pedig még tovább megy: arra kívánja rávezetni a tanulókat, hogy az *u, ú* magánhangzóra végződő szavak toldalékos alakjukban is ugyanúgy írandók, mint toldalék nélkül. A helyesírási gyakorlatokat tartalmazó feladattömbök mindig tartalmaznak legalább egy olyan feladatot is, amelyben a gyerekeknek szöveget kell alkotniuk a megfigyelt/gyakorolt szavakkal,⁵ érvényesítve ezzel a tantervben is megnevezett szövegközpontúság elvét. A harmadik fejezet második helyesírási tömbjének négy feladata az *ü, ű* betűk helyesírását gyakoroltatja, a harmadik tömb négy feladata pedig az *-ul, -ül* képző helyesírását (ez utóbbival kapcsolatban jegyzem meg: sem a tanulási tevékenységeknél, sem a tartalmaknál nem szerepel ez a toldalék a tantervben).

A negyedik (*Többet ésszel, mint erővel*) és az ötödik (*Minden felnőtt volt egyszer gyerek*) tanulási egység helyesírási feladatai a mássalhangzók helyesírásával foglalkoznak: a mássalhangzók jelölésére (egyjegyű, kétjegyű, háromjegyű), a hosszú-rövid mássalhangzók jelentésmegkülönböztető szerepére, valamint a *Kivel?/Mivel?* kérdésekre válaszoló szavak helyesírására hívják fel a figyelmet. Bár a kalendarisztikus tervbe a tankönyvszerzők nem emeltek be a helyesírási készség fejlesztésére vonatkozó sajátos kompetenciát, és kimeneti követelményként is csak azt fogalmazták meg, hogy „a tanulási egység végére a gyermek legyen képes a rövid és hosszú magánhangzók és mássalhangzók megkülönböztetésére”, a negyedik fejezetben például a feladatok (45) egyharmada (15) foglalkozik helyesírási készségfejlesztéssel, amely a feladatok 33,33%-át jelenti. A feladatok ugyanakkor nem pusztán a rövid és a hosszú mássalhangzók megkülönböztetését célozzák

3 Figyeld meg a kék színrel jelölt szavakat a következő mondatokban! *A boltban sok árú van. Néhány édesség is van a leszállított árú termékek polcán. Egy egész falu segített a leomlott falu vár felújításában.* (A tankönyvben a kék színrel írt szavakat a lábjegyzetben aláhúzással jelöltem.)

4 Az alábbi szavakban *ü* betűket írunk. Olvasd fel őket! Másold le az összes szót a füzetedbe! Húzd alá azokat a szavakat, amelyek írását most tanultad meg: *borjú, fiú, nyúl, szunyog, fű, lassú, savanyú, úgy, út, fű, lúd, búza, hús, hattyú, szomorú, odú, zúz, gúny.*

5 Dolgozzatok csoportban! Válasszatok ki öt szót az 1. feladtból, és találjatok ki egy történetet velük!

meg, hanem a különböző mássalhangzók, ezek között a hosszú és a rövid mássalhangzók jelentésmegkülönböztető szerepét is kiemelik.⁶ Az ötödik fejezet feladatai is arányosan oszlanak meg az anyanyelvi részképesség-területek között: a 30 feladatból 10 – vagyis a feladatok 36%-a – helyesírási jellegű. Ez a fejezet gyakoroltatja a kettőzött kétjegyű mássalhangzók helyesírását a tőszavakban,⁷ felhívja a figyelmet az *egy* és a *lesz* szavak helyesírására, és gyakoroltatja a *-val*, *-vel* határozóraggal ellátott kétjegyű mássalhangzóra végződő szavaknak az írásban jelölt teljes hasonulás jelensége következtében módosult helyesírását.⁸ A tankönyv következő fejezete (*Ünnepváró*) tovább foglalkozik a *-val/vel* ragos szavak helyesírásával, bár kimeneti követelményként csak az fogalmazódik meg, hogy „a tanulási egység végére a gyermek legyen képes a tőszavak és toldalékos szavak megkülönböztetésére”. A helyesírási feladatok azonban folytatják és kiegészítik az előző fejezetét a magánhangzóra, illetve az egyjegyű mássalhangzóra végződő szavak *-val/-vel* raggal ellátott alakjainak a helyesírásával.⁹ Az első hat fejezetet lezáró *Ismétlésben* és a *Felmérésben* szereplő helyesírási feladatok kizárólag a mássalhangzók helyesírásával foglalkoznak.

A tankönyv hetedik fejezete (*Ünnepek ünnepe*) a hagyományos írásmóddal – a *j*-s és az *ly*-os szavak használatával – foglalkozik. Az 1. feladat felhívja a figyelmet arra, hogy a *j* hangot kétféleképpen jelöljük. A második feladat megfigyelteti a gyerekeket, hogy a szó eleji *j* hangot egyetlen szóban jelöljük *ly*-nal.¹⁰ A többi feladat *j*-vel és *ly*-nal írt közhasználatú szavak csoportosítását, másolását, tollbamondás utáni leírását kéri a gyerekektől, vagyis a szóalakok emlékezetbe vésésére összpontosít.

A II. osztályos tankönyv első kötete utolsó két fejezetének legfontosabb helyesírási kérdése a szavak elválasztása. A nyolcadik fejezet (*Naptár fordul, fagy csikordul*) elválasztást bevezető feladatai először szótagoltatják a gyerekeket, majd megfigyeltetik a magánhangzók szótagalkotó szerepét (ez a tankönyvben szabály formájában is megfogalmazódik). A fejezet második helyesírási tömbje egy naplórészletben (Fóris-Ferenczi Rita: *Tele a pince, tele a kamra*) figyelteti meg az elválasztott szavakat, majd azt kéri a gyerekektől, hogy próbáljanak rájönni, miért van szükség a szavak elválasztására,¹¹ és

6 Keresz minél több mássalhangzót jelölő betűt, amellyel az alábbi betűsorok értelmes szót alkotnak: *_ír, _ér, _ár, _él, _óka*. Olvasd fel a szópárokat! Magyarázd meg a párba állított szavak jelentését: *hal-hall, tol-toll, szál-száll, vet-vett, kel-kell, ál-áll*.

7 Egészítsd ki a szavakat: *ny-nny: néhá_, me_i, kö_es, kemé_, kémé_, fo_ad* stb.

8 Alakítsd át a szavakat úgy, hogy a *Kivel?/Mivel?* kérdésre feleljenek! Írd le a szópárokat: *kulcs – ____, darázs – ____* stb.

9 Mi volt a Mikulás zsákjában? Mivel tömte tele a gyerekek cipőit? Írd le a füzetedbe a szópárokat! Mi?/Mivel? *baba – ____, sál – ____, narancs – ____* stb. A gyerekeknek a megadott minta alapján kell megoldaniuk a feladatot.

10 Keresd a kakukktojást! Mit vettél észre: *jegy, jön, jelez, javít, jó, lyuk, január, játszik, jutalom, járkál, jelmez, joghurt*.

11 Figyeld meg a kékkel írt szavakat a *Tele a pince, tele a kamra* című szövegből! Szerinted miért vannak elválasztva?

megfogalmazza az elválasztás néhány szabályát.¹² Külön érdeme ezeknek a feladatoknak, hogy az elválasztás funkcióját tudatosítják kézzel írott szövegekben. A szabályok megfogalmazását alkalmazó jellegű feladat követi.¹³

A (szóbeli) ritmizáló szótagolás és az (írásbeli) elválasztás szabályai közötti különbségre hívja fel a figyelmet a 3. és a 4. feladat:

3. Zoliék kitaláltak egy kiszámolót. Előadták az osztályban. Így hangzott:

A-nyu szám-ba vesz:	An-drás jár-kál, to-lo-gat,
cék-la, al-ma, sza-lo-nna;	lá-dá-kat ra-kos-gat.
pasz-ter-nák és ká-posz-ta;	A-pu i-gaz-gat, pa-ran-csot osz-to-gat.
te-le ko-sár di-ó-val,	Ezt a lá-dát tedd csak e-rrébb,
te-le lá-da krum-pli-val.	azt a lá-dát told csak a-rrébb.

A tanító néninek nagyon tetszett, és megkérte, hogy írják is le így, ahogy mondták, de figyelmeztette őket arra, hogy írásban tartsák be a tanult szabályokat!

A-nyu szám-ba vesz:
 cék-la, al-ma, sza-lon-na;
 pasz-ter-nák és ká-posz-ta;
 te-le ko-sár di-ó-val,
 te-le lá-da krum-pli-val.
 And-rás jár-kál, to-lo-gat,
 lá-dá-kat ra-kos-gat.
 A-pu i-gaz-gat, pa-ran-csot osz-to-gat.
 Ezt a lá-dát tedd csak e-rrébb,
 azt a lá-dát told csak a-rrébb.

4. Keresd ki azokat a szavakat, amelyeket Zoliék nem úgy választottak el írásban, mint ahogy ritmusosan mondvá elhangzott! Ellenőrizd! Segít a szabály!

2. ábra: A szótagolás és az elválasztás szabályai közötti különbség

¹² Jegyezd meg, hogy a sorok végén a szavakat a következőképpen választhatjuk el: Ha két magánhangzót jelölő betű van egymás mellett, közöttük elválasztjuk a szót (pl. *di-ót*). Ha két magánhangzót jelölő betű között mássalhangzót jelölő betűk vannak, csak egy mássalhangzót jelölő betűt vihetünk át a következő sor elejére (pl. *me-sél-ni, ter-mést, fel-tet-ték, krum-pli*).

¹³ Csoportosítsd a szövegből a sorok végén elválasztott szavakat az alábbi szempontok szerint:

- két magánhangzót jelölő betű között van az elválasztás;
- egy magánhangzót és egy mássalhangzót jelölő betű között van az elválasztás;
- két különböző mássalhangzót jelölő betű között van az elválasztás;
- két mássalhangzót és egy harmadik mássalhangzót jelölő betű között van az elválasztás.

Az elválasztással kapcsolatos feladatok számát tekintve azonban felmerül bennünk a kérdés: vajon ez az egyik legfontosabb helyesírási probléma a II. osztályban, mert ennek esetében kerül sor következetesen két fejezetben is megfigyeltetésre, gyakoroltatásra, szabályalkotásra, majd a szabály megtanulására is?

Összefoglalás

A II. osztályos romániai anyanyelv tanterve a kompetenciafejlesztést a középpontba helyezve a kommunikáció- és a szövegközpontúságra, valamint a funkcionalitás elvének az érvényesítésére törekszik. Ebben a törekvésében óvakodik hangsúlyozni, expliciten megfogalmazni az ismeretek elsajátításának, a fogalom- és szabályalkotásnak – ezek között a helyesírási szabályok megértéséhez és alkalmazásához szükséges nyelvtani ismereteknek, fogalmaknak és szabályoknak –, valamint a részkészségek fejlesztésének a szerepét és fontosságát a kompetenciafejlesztésben. A tanterv alapján készült tankönyv azonban igyekszik figyelni a helyesírási ismeretek és készségek fontosságára az alkalmazásképes tudás megszerzésének a folyamatában. A helyesírást fejlesztő feladatok többsége a besorolás, a rendszerezés, az osztályozás képességeit fejlesztve és működtetve végigjártatja a tanulókat a felismerés, felidézés, alkalmazás, valamint az összefüggések felfedezése és értelmezése útján.

Irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 1995. A szöveg szemléletű grammatikatanításról. *Magyar Nyelvőr* 119: 34–44.
- Birta-Székely Noémi 2012. Iskola-előkészítő osztály a román oktatási rendszerben. In: Szabó-Thalmeiner Noémi (szerk.): *Gyakorlatközelben. Az iskola-előkészítés fortélya*. Ábel Kiadó. Kolozsvár. 10–15.
- Bruner, Jerome S. 1968. *Az oktatás folyamata*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Fóris-Ferenczi Rita 2008. *A tervezéstől az értékelésig. Tanterv- és értékelélmélet*. Ábel Kiadó. Kolozsvár.
- Gósy Mária 2005. *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése iskolásoknak*. Nikol Kkt. Budapest.
- Knausz Imre 2014. *A fókusz mint oktatásméleti kategória*. Előadás a VII. Miskolci Tanítási Konferencián 2014. február 7-én. http://www.tani-tani.info/fokusz_mint (letöltve: 2016. 03. 09.)
- Kocsis Annamária – Kerekes Izabella – Füleki Katalin – Vollancs Szidónia 2015. *Magyar anyanyelvi kommunikáció – II. osztály*. Kreatív Kiadó. Marosvásárhely.

Nagy József 2002. *XXI. század és nevelés*. Osiris Kiadó. Budapest.

Tanterv az anyanyelv kompetencia alapú oktatásához. Magyar anyanyelvi kommunikáció az előkészítő osztálytól a II. osztályig. Bukarest. 3418/19. 03. 2013. Elérhető: http://programe.ise.ro/Portals/1/2013_CP_I_II/13_CLM_maghiara_CP_II_OMEN.pdf (2019. 01. 15.)